

Kolińska komtura joannitów. Suplement

W tomie III *Stargardii* zająłem się losami Kolina i wsi najbliższych (Strzebielewa, Żalęcina, Witkowa) stanowiących od XII/XIII w. własność zakonu joannitów, u schyłku średniowiecza zorganizowanych w odrębną komturię. Joannici utracili te dobra pod rządami szwedzkimi na Pomorzu od 1637 r. królowa Krystyna nadała majątność kolińską generałowi von Effernowi. Po pokoju westfalskim (1648) i przejściu tej części byłego księstwa pod władzę Brandenburgii, mistrz (baliw) słoński wybrany 15 VI 1652 roku, Jan Maurycy książę z Nassau-Siegen (ur. 17 VI 1604 r., zm. 20 XII 1679 r.), zażądał zwrotu dóbr zakonowi. „Wielki Elektor” Fryderyk Wilhelm aktem z 16 VII 1653 r. zwrócił joannitom Kolin z Witkowem i Strzebielewem (A). Trwała więc znana nam wspólnota majątkowa kolińska. Dodałem, że w odnowionym wtedy kościele kolińskim do nowych czasów zachowała się pamiątka po tym baliwie w postaci joannickiego krzyża żelaznego na czterospadowym dachu z inskrypcją: IOH: MAV: ORAN. NAS. PRI. MAG. ORD. 1662, tj. *Johannes Mauritius Oraniae Nassoviae Princeps Magister Ordinis*.¹

Niedawno (2006 r.) w opublikowanym zbiorze studiów będących pokłosiem sesji naukowej zorganizowanej w Wojewódzkiej i Miejskiej Bibliotece Publicznej w Gorzowie Wlkp. 9 X 2004 przez Polsko-Niemieckie Stowarzyszenie Educatio Pro Europa Viadrina, a poświęconym baliwowi słońskiemu joannitów, Janowi Maurycemu² Christa Kouschil na podstawie swych badań archiwalnych pozwoliła odsłonić kolejną kartę z dziejów Kolina, Strzebielewa i Witkowa³. Warto więc uzupełnić mój tekst o te nowe szczegóły, tak jak to je C. Kouschil przedstawiła.

W sierpniu 1653 r. baliw przejmując domenę Kolin stwierdził, że opuszczający folwark elektorski generał von Effern nie pozostawił w nim ni słomy, ni ziarna na zasiew czy jadła, ni jednej krowy. Budynek były częściowo zniszczone. Aż 71 łąnów leżało odłogiem, chociaż musiano płacić z nich 250 talarów rocznie podatku państwowego. Stało 9 pustych domów bezrolnych. Natychmiast za 800 talarów zakupiono owce i bydło. Z powodu braku ziarna zasiano nie więcej niż 12 miar żyta i 8 miar jęczmienia. W 1681 r. wysiewano już do 2 miar pszenicy, 19 miar

¹ E. Rymar, *Kolińska komtura na tle dawnych dziejów stargardzkich joannitów*, „Stargardia”, Rocznik Muzeum w Stargardzie poświęcony przeszłości i kulturze Pomorza, t. III, 2003, s. 49 n.

² *Joannici i ich mistrz Jan Maurycy von Nassau-Siegen (1604-1679)*, materiały z konferencji naukowej zorganizowanej przez Polsko - Niemieckie Stowarzyszenie Educatio Pro Europa Viadrina, Stiftung Brandenburg, Gorzów Wlkp. 2006.

³ C. Kouschil, *Jan Maurycy von Nassau-jego działalność jako Mistrza Joannitów Baliwatu Brandenburskiego (1652-1679)*, [w:] *Joannici i ich mistrz Jan Maurycy von Nassau - Siegen (1604-1679)*..., op. cit., s. 25-47.

żyta, 10 miar jęczmienia, 6 miar owsa i 14 miar grochu. Już tylko 6 łanów w Kolinie odłogowych, bo 4 chłopów osiedliło się w folwarku i 16 łanów w Witkowie, gdzie też zagospodarowano folwark. Wydano 1500 talarów na budowę domów mieszkalnych, browar, owczarnię i inne budynki. Obsadzono wielki sad różnymi drzewami owocowymi; założono chmielnik, ogród warzywny i ogród zwykły⁴.

Były jednak stale kłopoty z chłopami. Otóż w 1670 r. poddani joannicy ze wspólnoty kolińskiej zbuntowali się przeciwko narzuconym służbom i zaprzestali żywienia „bezrolnych” podczas prac pańszczyźnianych. Z inicjatywy rządu brandenburskiego Pomorza Tylnego (Hinterpommern) i za zgodą elektora z 17 lipca, powołano komisję do zbadania skarg chłopskich. Komisja przedstawiła 16 I 1672 r. końcowy raport. W nim odrzucono skargi bowiem okazało się, że wymagano od nich i tak niższej pańszczyzny niż obowiązywał innych chłopów pomorskich. Mianowicie jednołanowi chłopci z Kolina i Witkowa mieli *służyć na koniu lub pieszo pracą rąk bez wielkiego trudu przez jeden dzień, a ci z dwoma łanami przez dwa dni w tygodniu. Chłopi z trzema łanami obowiązani są pracować na zmianę dwa dni, lecz nie mogą być obciążani żadnymi innymi służbami lub dostawami*. Opłaty dzierżawne (w zbożu i pieniądzu) na rzecz państwa miały pozostać bez zmian. „Bezrolni” mieli służyć trzy dni w tygodniu. „Dotychczasowy wikt bezrolnych, który okazał się zbyt drogi dla urzędu [domenalnemu w Kolinie – przyp. autor] miał zostać zlikwidowany. W zamian oferowano im mało wartościową ziemię. Wedle zdania komisji poddani nie mieli zatem powodu dalej się „burzyć”. Około 1681 r. we wspólnocie joannickiej kolińskiej rejestrowano 41 chłopów i 21 „bezrolnych” – domyślam się w nich zagrodników. Zdaniem Kouschil, werdykt komisji z 1672 r. był błędny, bo chłopci w następnych dziesięcioleciach buntowali się nadal. Ponowne skargi chłopów z powodu nieurodzaju, wojska i nadmiernych zobowiązań do służby pochodzą z 1678 r. W 1688 r. zwrócili się o pomoc do nowego elektora. Ten 27 IV 1689 r. zarządził by rząd Pomorza Tylnego ustąpił, nie wymagał od chłopów nienależnych służb i ich nie rujnował. Po otrzymaniu od joannitów kroniki oporu chłopów z Kolina już jednak 18 maja tego roku wycofał to zarządzenie. Konflikt trwał nadal. Chłopi odmówili złożenia hołdu następnemu mistrzowi księciu von Waldeck w 1699 r. Opierali się mimo aresztowań przywódców, kar dla ich obrońców, wojskowych egzekucji w wioskach. Jeszcze król Fryderyk II musiał walczyć z tymi chłopami⁵.

⁴ Ibidem, s. 43.

⁵ Ibidem, s. 34.

Zusammenfassung

Johanniterkommende von Kolin (Kollin). Nachtrag

Im dritten *Stargardia* Band behandelt der Verfasser die Geschichte des Dorfes Kolin und der Dörfer in der Umgebung: Strzebielewo (Strebelow), Żalęcín (Sallentin), Witkowo (Wittichow), die seit dem 12./13. Jh. im Besitz des Johanniterordens waren.

Im Jahre 2006, als Nachlese einer wissenschaftlichen Tagung, die am 09.10.2004 von dem deutsch-polnischen Verein *Educatio pro Europa Viadrina* in der *Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna* in *Gorzów Wlkp* (Landsberg) organisiert wurde und dem Herrenmeister der Johanniter-Ballei Johann Moritz gewidmet war, wurde eine Studiensammlung veröffentlicht, in der Christa Kouschil, sich an die Ergebnisse ihrer Archiv-Untersuchungen stützend, eine neue Karte in der Geschichte von Kolin, Strzebielewo i Witkowo enthüllte. Der vorliegende Text ist ein Nachtrag zum Artikel, der sich an die Befunde von Ch. Kouschil stützt. Diese Befunde beziehen sich auf die zweite Hälfte des 17. Jahrhunderts, auf die Lage im Vorwerk und die Lage der Bauern aus Kolin und Witkowo.